

Geschiedenis van de historische vereniging Oud-Utrecht

Achtergrond bij 100 jaar Oud-Utrecht

Op 5 december 1922 overleed mr. Samuel Muller Fzn., gemeente- en rijksarchivaris van Utrecht. Twee maanden later, op 5 februari 1923, werd door burgemeester dr. J.P. Fockema Andreae het initiatief genomen om een historische vereniging op te richten. Twee feiten die oppervlakkig beschouwd los van elkaar staan, maar toch met elkaar te maken hebben. Muller was immers dé kenner van de geschiedenis van stad en provincie Utrecht en hij was zeker ook in staat deze kennis in een gepopulariseerde vorm uit te dragen ("Schetsen uit de Middeleeuwen", "Oud-Utrechtsche Vertellingen"); desondanks was hij een verklaard tegenstander van het beoefenen van de geschiedenis in het kader van een historische vereniging. Hij achtte zichzelf daartoe niet in staat.

Burgemeester Fockema Andreae nodigde een aantal belangstellenden uit om op 5 februari 1923 op het Stadhuis aanwezig te zijn, om de wenselijkheid te onderzoeken "om te komen tot de oprichting van een Vereeniging, die zich met de historie van Utrecht zou bezig houden en o.a. in een Jaarboekje de uitkomsten van geschiedkundige nasporingen zou vastleggen".

Men besloot tot de vorming van een commissie, die al na twee weken haar voorstellen én concept-statuten bij de burgemeester indiende. De oprichtingsvergadering vond plaats op 12 maart 1923.

Het werkterrein van de vereniging Oud-Utrecht beperkte zich statutair tot de stad Utrecht en omstreken. De allereerste activiteit was een tentoonstelling in de Utrechtse Volksuniversiteit over de Utrechtse wallen, grachten en singels rond 1820. De tentoonstelling was samengesteld door Mullers opvolger, dr. W.C. Schuijlenburg. De eerste ledenvergadering werd gehouden op 23 november 1923.

Een van de activiteiten van de vereniging werd de uitgave van een Jaarboekje. Het eerste van een lange reeks zag het licht in het voorjaar van 1924, met daarin artikelen, verdwenen stadsbeelden, en een kroniek van het afgelopen jaar. Al spoedig daarna ontstond de behoefte aan een regelmatig verschijnend periodiek, waarin wat meer op de actualiteit kon worden ingespeeld. Dit werd het Maandblad, waarvan het eerste nummer in februari 1926 verscheen, nu het Tijdschrift Oud-Utrecht.

Een andere pijler waarop Oud-Utrecht rust, is de zorg voor monumenten. Mede op instigatie van de vereniging is in 1928 de gemeentelijke monumentenverordening tot stand gekomen. Haar bemoeienis met de zorg voor monumenten zag Oud-Utrecht beloond met een kwaliteitszetel in de gemeentelijke Monumentencommissie.

In de loop van de jaren is door Oud-Utrecht een groot aantal activiteiten ontplooid met als doel de belangstelling voor de historie van Utrecht te vergroten. Vele activiteiten

hadden succes (excursies, lezingen, fotowedstrijden. Historische cafés), andere bleken uit te monden in diverse "nagels aan doodskisten". Een paar voorbeelden:

- In 1928/'29 kon het goed voorbereide plan tot de uitgave van een schoolboekje over de geschiedenis van Utrecht niet doorgaan wegens een gebrek aan belangstelling vanuit het onderwijsveld. Een hernieuwde poging in 1938 mislukte eveneens. In 1985 kwam een dergelijke uitgave wel tot stand. In 2022 verscheen het kinderboek met lesprogramma 'De spoken van het stadhuis en andere Utrechtse verhalen', in 2023 verschijnt een gratis Doeboek Oud-Utrecht voor alle bovenbouw leerlingen van basisscholen in Utrecht, het gaat over 100 jaar geschiedenis van Utrecht.

- In 1932 werd het initiatief genomen om (in samenwerking met de gemeentelijke monumentencommissie) te komen tot de samenstelling van een systematische en geïllustreerde monumentenlijst, de zgn. beschrijving van de monumenten van geschiedenis en kunst. Ondanks het feit dat de financiering rond was en er een deskundig auteur (Labouchère) kon worden aangetrokken, moest in 1939 worden besloten van de uitgave af te zien. Pas in 1956 verscheen de lang verwachte monumentenbeschrijving, samengesteld door Haslinghuis en uitgegeven door de Rijkscommissie voor de Monumentenbeschrijving.

- In 1939 werd een ander project "op de rails gezet". G.A. Evers, de secretaris van Oud-Utrecht en bibliothecaris van de Rijksuniversiteit, had een groot aantal brieven, reisverslagen e.d. verzameld en in manuscriptvorm ter beschikking gesteld aan de vereniging met de bedoeling er een uitgave van te maken onder de titel "Reizigers in Utrecht". Ook in dit geval werden de problemen, naarmate de tijd verstreek, zo groot dat van deze uitgave moest worden afgezien. Het annoteren en bewerken bleek te tijdrovend te zijn en de publicatie van "Reizigers in Utrecht" werd in 1957 opgeschort. Een hernieuwde poging in de jaren '70 liep ook dood, ondanks het feit dat er in de Stichtse Historische Reeks een geschikt publicatiemedium gevonden was.

Gelukkig zijn heel veel andere zaken wel tot stand gekomen. Zo was het aan Oud-Utrecht te danken dat na tien jaar onderhandelen met de gemeente Utrecht in 1943 het Utrechts Monumentenfonds kon worden opgericht. De vereniging bezet sindsdien een kwaliteitszetel in het Fonds.

In 1949 werden de statuten van Oud-Utrecht gewijzigd. Dank zij deze herziening werd het werkterrein van de vereniging van "de stad Utrecht en haar naaste omgeving" verbreed tot "stad en provincie Utrecht". Deze provincialisering was een reactie op een mislukte poging tot het oprichten van een provinciale vereniging "Het Nedersticht". In deze periode liep de verhouding met Flehite en Niftarlake ook enkele deukjes op. De vrees voor het "opslokken" door "big brother" Oud-Utrecht -en daarmee het verlies van identiteit en zelfstandigheid- was bij deze verenigingen te groot om tot een intensieve samenwerking te kunnen komen.

De vereniging beleefde roerige tijden, toen zij zich mengde in de politieke en maatschappelijke discussies over de toekomst van de binnenstad. In 1958 trad Oud-

Utrecht toe tot het Comité Binnenstad en Singels onder leiding van Jan Engelman, dat actie voerde tegen het verkeersplan Feuchtinger. Deze aperte stellingname was niet tot genoegen van elk lid van de vereniging, burgemeester De Ranitz zegde zijn lidmaatschap op. Hij keerde later terug.

De discussie over de reconstructie van de binnenstad in 1966, vastgelegd in het verkeersplan Kuiper, veroorzaakte zelfs een conflict in de boezem van het bestuur: bestuurslid en Maandbladredacteur H. de Jong vond het bestuur te omzichtig opereren en trad af.

Na 1969 was er sprake van een grote toename van het aantal leden. Het aantal activiteiten groeide en er ontstonden aparte commissies: de excursiecommissie en de propagandacommissie, die d.m.v. een of meer bestuurszetels het contact met het bestuur onderhielden.

In het begin van het bestaan van de vereniging waren de leden afkomstig uit kringen van de goeude burgerij van stad en provincie, gekenmerkt door eenzelfde culturele achtergrond: "voor het stijlvol savoueren van het cultureel verleden".

In de jaren '60 en '70 veranderden de tijden: schaalvergroting en democratisering deden hun intrede. Tevens dreigde Utrecht in die jaren in de optiek van velen ten onder te gaan aan een "cultuurloze expansiedrift van winstmakers". Als vanzelfsprekend ontstond bij Oud-Utrecht de behoefte tot een verbreding van het terrein van de werkzaamheden. Dit leidde in 1974/'75 tot een herziening van de statuten, die van Oud-Utrecht een op moderne leest geschoeide historische vereniging maakte. En deze vereniging baarde vervolgens een aantal gezonde dochters: de Stichting Stichtse Historische Reeks (1974); het Utrechts Geveltekenfonds (1975); de Stichting Archeologie en Bouwhistorie Utrecht (STABU) (1985); de Utrechtse Maatschappij voor Stadsherstel (1985), en de Stichting Publicaties Oud-Utrecht (1990).

100 jaar Oud-Utrecht

Op zondag 12 maart 2023 bestond de Historische Vereniging Oud-Utrecht 100 jaar. De vereniging ontving een koninklijke erepenning voor 100 jaar stimuleren van de kennis en belangstelling voor geschiedenis, archeologie en monumenten. In dit feestelijke jaar zet de vereniging zich met nog meer enthousiasme in voor het vergroten en verspreiden van de kennis over het Utrechtse erfgoed. Met een prachtige expositie in samenwerking met stripcollectief De Inktpot, een goedgevuld activiteitenprogramma, een vrolijk en leerzaam Doeboek, een wijkentour en nieuwe publicaties over de geschiedenis van de stad, waaronder het langverwachte Utrechtse Straatnamenboek, schrijft de vereniging het hele jaar door geschiedenis.

Oud-Utrecht heeft een kleine 2500 leden. De vereniging vernieuwt de laatste jaren in vlot tempo met als gevolg een groeiend aantal leden en vrijwilligers. Nieuwe initiatieven zijn de Nacht van de Utrechtse Geschiedenis die in 2023 voor de zesde keer

georganiseerd wordt, een serie podcasts met historici, en een serie wandelingen Op pad met Oud-Utrecht in de DUIC. Voor 2023 is een symposium in voorbereiding over Erfgoed en publieksparticipatie. De expositie over 100 jaar (Oud-)Utrecht gaat na het stadhuis naar Het Utrechts Archief en Bibliotheek Utrecht.

Zie ook www.oud-utrecht.nl